

ΘΑΝΑΣΗΣ ΛΑΛΑΣ

Κώστας Τσόκλης

Ένας δίκαιος αμφιβάλλων δημιουργός

ΕΝΑΣ ΦΛΑΝΕΡ

Ένας ανοιχτόμυαλος σε μιά θάλασσα δογμάτων

Ένας άφοβος που ζει στα 100 του
σαν συνομήλικος ενός εικοσάρη

Δεν λαχανιάζει κι ας συνεχίζει
μια περιοδεία θηριώδη

 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΡΜΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

*«Η Τέχνη είναι πίστη και επιβάλλει το καθήκον
να αγνοήσεις την κοινή γνώμη»*

ΕΝΑΝ ΑΙΩΝΑ ΠΡΙΝ τη γέννηση του Κώστα Τσόκλη, ο Hegel είχε κατά τύχη «φιλοτεχνήσει» με λέξεις το πορτραίτο τού Έλληνα εικαστικού. Γιατί, όπως αποδείχθηκε στη συνέχεια, από τα μέσα του 20ού αιώνα έως σήμερα ο Τσόκλης παρέμεινε πιστός στην Τέχνη του, αγνοώντας συνειδητά τα όρια και την αισθητική της κοινής γνώμης.

Γεννημένος μέσα από τα κύματα μιας ταραγμένης Ελλάδας, ο δημιουργός μεγάλωσε μέσα στον πόλεμο, στην κατοχή και τον εμφύλιο. Όπως ο ίδιος υποστηρίζει, *«η δυστυχία είναι προϋπόθεση ευτυχίας, γιατί είναι πιο δημιουργική»*. Υπό αυτή την έννοια, μπορώ να υποθέσω ότι οι ακραίες συνθήκες που βίωσε κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του έπαιξαν ενδεχομένως καταλυτικό ρόλο στη δημιουργική του αντίληψη και κυρίως στις ανησυχίες του.

Στη συνέχεια η Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών και η μαθητεία του δίπλα στον *«δάσκαλο και ενεργέτη του»* Γιάννη Μόραλη πυροδότησαν μια εκρη-

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

*«Η Τέχνη είναι πίστη και επιβάλλει το καθήκον
να αγνοήσεις την κοινή γνώμη»*

ΕΝΑΝ ΑΙΩΝΑ ΠΡΙΝ τη γέννηση του Κώστα Τσόκλη, ο Hegel είχε κατά τύχη «φιλοτεχνήσει» με λέξεις το πορτραίτο τού Έλληνα εικαστικού. Γιατί, όπως αποδείχθηκε στη συνέχεια, από τα μέσα του 20ού αιώνα έως σήμερα ο Τσόκλης παρέμεινε πιστός στην Τέχνη του, αγνοώντας συνειδητά τα όρια και την αισθητική της κοινής γνώμης.

Γεννημένος μέσα από τα κύματα μιας ταραγμένης Ελλάδας, ο δημιουργός μεγάλωσε μέσα στον πόλεμο, στην κατοχή και τον εμφύλιο. Όπως ο ίδιος υποστηρίζει, *«η δυστυχία είναι προϋπόθεση ευτυχίας, γιατί είναι πιο δημιουργική»*. Υπό αυτή την έννοια, μπορώ να υποθέσω ότι οι ακραίες συνθήκες που βίωσε κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του έπαιξαν ενδεχομένως καταλυτικό ρόλο στη δημιουργική του αντίληψη και κυρίως στις ανησυχίες του.

Στη συνέχεια η Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών και η μαθητεία του δίπλα στον *«δάσκαλο και ενεργέτη του»* Γιάννη Μόραλη πυροδότησαν μια εκρη-

κτική ιδιοσυγκρασία, αφού πρώτα τον προίκισαν με τις απαιτούμενες γνώσεις και την απαραίτητη πειθαρχία.

Με τη φυγή του στη Ρώμη, σηματοδοτείται το τέλος της ακαδημαϊκής «υπακοής»: μαζί με τον Γαΐτη, τον Κανιάρη, τον Κεσσανλή και τον Κοντό δούλεψε και δουλεύτηκε μέσα από έργα που μιλούσαν στον εσώτερο εαυτό του. Η αναγνώριση δεν άργησε να έρθει, τόσο στην Ιταλία, όσο και στη Γερμανία και το Βέλγιο. Ακολούθησε το Παρίσι και αργότερα το Βερολίνο. Κάπου εκείνα τα χρόνια, στη γαλλική πρωτεύουσα, έρχεται και η γνωριμία του με τον Αλέξανδρο Ιόλα που καθόρισε, αν όχι άλλαξε, την καλλιτεχνική του ρότα.

Με παραπάνω από εκατό ατομικές εκθέσεις, με πολυάριθμες, σημαντικές συμπράξεις σε ομαδικές εκθέσεις, αλλά και με συμμετοχές στις Μπιενάλε της Βενετίας, του Παρισιού και του Σάο Πάολο, ο Τσόκλης επιδόθηκε επί δεκαετίες σε μια πυρετώδη δραστηριότητα, με μοναδικό σκοπό να κορέσει το δημιουργικό του πάθος.

«*Η Τέχνη είναι ένα ψέμα που μας βοηθά να ανακαλύψουμε την αλήθεια*», λέει ο Πικάσο. Υπό αυτή την έννοια, ο Κώστας Τσόκλης θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ο μαέστρος τής ψευδαίσθησης. Γιατί χάρη στις μαγικές εντυπώσεις και στις οφθαλμαπάτες που προκαλεί η Τέχνη του, μας αποκαλύπτει μεγάλες αλήθειες της ζωής.

Σε μια αέναη διαδικασία εφεύρεσης και επανεφεύρεσης τόσο του εαυτού του, όσο και της ρευστής πραγματικότητας, ο εικαστικός μας πειραμα-

τιζεται χωρίς ταμπού. Έτσι κατορθώνει να πλέκει τον μύθο με το ρεαλισμό, την αίσθηση με την ψευδαίσθηση, την Τέχνη με την τεχνολογία.

«Θα ήθελα να βρισκόμουν κάπου στο μέλλον για να δω τι θα γίνει», έχει δηλώσει ο ίδιος στο παρελθόν. Εκ του αποτελέσματος, μπορούμε να πούμε με ασφάλεια ότι ο Τσόκλης έχει βρεθεί πολλές φορές στο μέλλον. Έχει συναντηθεί και έχει συνομιλήσει με αυτό. Και, κάποιες φορές, το έχει υπερβεί μέσω της Τέχνης του.

Γι' αυτό προσωπικά δέχομαι εν μέρει αυτό που έλεγε κάποτε σε συνέντευξή του: ότι βρίσκεται πλέον «σε μια μετέωρη κατάσταση μεταξύ ενός παρελθόντος που δεν με αφορά και ενός μέλλοντος που αρκετές φορές είτε δεν το κατανοώ είτε πιθανόν να μη με χωράει».

Το παρελθόν όντως δεν τον αφορά. Το έργο του «διαδηλώνει» διαχρονικά τη ρήξη με χρόνους αόριστους και παρατατικούς. Συχνά δείχνει ότι ούτε και το πεζό παρόν τον συγκινεί, σε τέτοιο βαθμό που μοιάζει σα να θέλει να αποδράσει από αυτό, αναζητώντας κάτι νέο, άφθαρτο και διαρκές. Εκεί όμως που προσωπικά διαφωνώ είναι στην κατανόηση του μέλλοντος και στη θέση που έχει πάρει η δουλειά του μέσα σε αυτό. Και αυτό γιατί, έχοντας πραγματοποιήσει ένα ακατάπαυστο εντυπωσιακό sprint μέσα στην Τέχνη του εδώ και τόσες δεκαετίες, ο Τσόκλης ήδη στέκεται μπροστά από την εποχή του και περιμένει σε μια γωνιά του μέλλοντος...

Από τις θάλασσες, μέχρι τις πέτρες και τα δέ-

ντρα του, όπου αφήνει τα υλικά της Φύσης να «σχολιάσουν» τα μηνύματά του, ο Τσόκλης κινείται πέρα από τις γνωστές φυσικές αλλά και διανοητικές διαστάσεις.

Άλλες φορές, με ξύλο και με άμμο, όπως στη «Σπασμένη Βάρκα» –ένα από τα αγαπημένα μου έργα– αποτυπώνει την ερημιά και την απόσυρση, αλλά την ίδια στιγμή υπαινίσσεται ότι επί της ουσίας τίποτα δε χάνεται, απλά μετασχηματίζεται και συνυπάρχει.

Κάποια άλλη εποχή δηλώνει καθαρά πως «Είμαστε Όλοι Υπεύθυνοι» μέσα από ένα κολλάζ πραγματικών εφημερίδων και με την απαραίτητη ψευδαίσθηση των μολυβένιων φωτοσκιάσεων. Μια υπενθύμιση του εφήμερου χαρακτήρα της ζωής που τρέχει δίπλα μας, αλλά και των πανανθρώπινων αγωνιών που δε γνωρίζουν ημερομηνία λήξης...

Και ακόμη πιο πέρα, στη ζωντανή ζωγραφική που υπηρέτησε, όπως ο αγαπημένος μου «Οδοιπόρος», φιλοτεχνεί την αέναη πορεία περιπλάνησης του και της ψυχής μέσα στα όρια της πραγματικότητας και πολλές φορές έξω από αυτήν.

Αυτήν ακριβώς αιφνιδίασε με τη συνολική καλλιτεχνική του πορεία, γεγονός που «δικαιώνει» την Françoise Sagan που έλεγε πως «η Τέχνη πρέπει να αιφνιδιάζει την πραγματικότητα»...

Ένα ξάφνιασμα, ένα ξύπνημα, ένας ξεσηκωμός τής προσωπικής συνείδησης και του συλλογικού υποσυνειδήτου. Μέσα σ' αυτόν τον κόσμο των ιδεών ταξιδεύει ο Τσόκλης, συλλέγοντας ερωτήσεις για να τους δώσει διέξοδο. Γιατί, όπως και ο ίδιος έ-

χει πει, «η ζωή είναι ένα συνεχές ερωτηματικό και η τέχνη προσφέρει τις απαντήσεις».

Για όλα αυτά που ζήσαμε χάρη στην Τέχνη του, ένα μεγάλο «ευχαριστώ».

Και για όλες τις «απαντήσεις» που ο Θανάσης Λάλας συνέλεξε και έδωσε σε λεύκωμα, θερμά συγχαρητήρια.

ΝΙΚΗΤΑΣ Μ. ΚΑΚΛΑΜΑΝΗΣ

Ο Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων

Τσόκλης για τον Θανάση Λάλα

ΜΟΥ ΑΡΕΣΕΙ ΝΑ ΜΙΛΩ με τον Θανάση. Είναι σαν ένα χαμένο παιδί που, ενώ τα ξέρει όλα, αρκείται στα διαθέσιμα. Ζει και κινείται σ' έναν κόσμο, που ενώ τον βρίσκει ανεπαρκή, τον δέχεται σαν αναπόφευκτο. Του ρίχνει κάποτε και καμιά μπουνιά, μήπως και αλλάξει μορφή. Μπορεί να κολυμπάει στα βαθιά νερά, αλλά και στα ρηχά. Όχι πολύ βαθιά, όχι πολύ ρηχά. Κοντά σε άγρια βράχια αλλά και σε πολυσύχναστες παραλίες. Είναι έξυπνος, καλόκαρδος και γεμάτος ταλέντα. Άρα, διατρέχει τον κίνδυνο της διάσπασης. Διεκδικεί την αξιοπρέπειά του, σεβόμενος την αξιοπρέπεια των αξιοσέβαστων. Δεν δείχνει να ζηλεύει την τύχη κανενός, αρκείται σ' αυτό που έχει, σ' αυτό που είναι.

Έχει όμως κι ένα κόσμο μυστικό, που εγώ δεν θα γνωρίσω ποτέ και καλά κάνω. Μου αρκεί που βλέπω κι εκτιμώ το παραγόμενο, τόσο σαν συμπεριφορά όσο και σαν λόγο και σαν έργο εικαστικό. Κάτι θέλει, κάτι θα ήθελε ο Θανάσης και αυτό το κάτι μού είναι, νομίζω, συγγενές. Να! Κάτι σαν καθα-

ρός, τίμιος λόγος. Χωρίς να είμαι βέβαιος, νομίζω ότι συνειδητά δεν θα έχει αδικήσει ποτέ κανέναν.

Η ζωγραφική που κάνει είναι μια ιδιωτική ενδιαφέρουσα υπόθεση που δεν αφορά την Τέχνη, αλλά τον ίδιον. Όσο και αν φαίνεται εύκολη και φλύαρη, εγώ βρίσκω πως είναι βαθύτατα δραματική. Είναι μια φυλακή χωρίς εμφανή διέξοδο. Γι' αυτό θα ήθελα να τον παρηγορήσω και να του πω πως μέσω της Τέχνης του έχει ήδη πει έναν λόγο ενδιαφέροντα. Το κλειδί είναι στην πόρτα, Θανάση. Μην προσποιείσαι ότι δεν το βλέπεις. Και φύλακας δεν υπάρχει.

Εσύ είσαι (όπως όλοι μας) ο δεσμοφύλακας του εαυτού σου.

Εσύ είσαι ο μπαμπούλας και ο έντρομος - ατρόμητος φυγάς.

Σε ευχαριστώ που θυσιάσες πολύτιμο χρόνο για να ασχοληθείς με τα δικά μου.

Σ' το οφείλω και σ' αγαπώ όχι μόνο σαν φίλο, αλλά και σαν στήριγμα... Εγώ ο Οιδίπους.

*Ο Λάλας για τον Τσόκλη:
Το «άλλο» είναι η Τέχνη*

ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΚΙ ΕΝΑΝ ΚΑΙΡΟ, πριν από 95 χρόνια, στο μέσο της μεγάλης πόλης, γεννήθηκε μια περίπτωση ανθρώπου με μικροκαμωμένη προοπτική. Μια μικρών διαστάσεων προοπτική για το μέλλον, αν κρίνουμε από τις συνθήκες που επικρατούσαν τότε, συνυπολογίζοντας βέβαια και την ευτυχή ατυχία να γεννηθεί από την μεριά της κόλασης και όχι του παραδείσου της εποχής του. Η Κόλαση εκείνη την εποχή, όπως κάθε εποχή, γεωγραφικά οριζόμενη είναι η περιοχή, που η κοινωνική και οικονομική τάξη της ζει στο ίσα-ίσα, στο αδιευκρίνιστο όριο της αντοχής και της υπομονής. Εφάπτεται με τις χωματερές του πνεύματος, αν δεν είναι στη μέση της χωματερές που λογαριάζει τον Άνθρωπο σαν σκουπίδι ανακυκλούμενο. Στην κόλαση αυτή οι τυχεροί - άτυχοι κατοικούντες δοκιμάζουν την δύναμή τους σε πανύψηλους τοίχους που είναι φτιαγμένοι από το «αδύνατον να κερδίσεις όσο κι αν παλέψεις», άλλως ειπείν, άνθρωποι που γεννιούνται ηττημένοι. Ένας από τους πολλούς εκείνης της επο-

χής, αυτής της κοινωνικής και οικονομικής γεωγραφίας, είναι το πρόσωπο που συνομιλώ σ' αυτό το βιβλίο μαζί του!

Κώστας Τσόκλης το όνομά του! Ένα παιδί εκείνης της εποχής που περπατούσε σκυφτό παρατηρώντας τη μικρή κάθε φορά περιοχή μπροστά και γύρω από τα πόδια του, μη και συναντήσει το τάλαντο της τύχης, κάποια δεκάρα ή ό,τι άλλο πολύτιμο που η σκόνη δεν το έκανε εύκολα ορατό σ' αυτούς που περπατούσαν ψευτοπερήφανοι, με το κεφάλι ψηλά. Ένα παιδί που έμαθε να ψάχνει εκεί που δεν υπήρχε ελπίδα για τους άλλους, να ψάχνει να βρει κάτι τις, στο «Τίποτα»! Ένα παιδί από τα πολλά παιδιά μιας οικογένειας που ο πατέρας ζούσε «το ζωτικό του ψέμα» –όπως θα έλεγε και ο γερο-Ίψεν– και με μια μάνα υποταγμένη στον υπερφίαλο άπιστο πατέρα των παιδιών της. Αυτό το παιδί ήταν ανήσυχο, αλλά ήταν εκτεθειμένο στους αέρηδες, σαν δεντράκι που έχει ρίζες σε γκρεμό. Είχε σώμα λίγων εκατοστών, τσιμεντένια δύναμη και, κρυμμένα στο μεδούλι του DNA του, πανύψηλη φαντασία και καρπερό μυαλό! Όλοι κάτι έβλεπαν σ' αυτό το παιδί, αλλά αυτό το παιδί δεν έμενε σ' αυτό που έβλεπαν οι άλλοι, πήδαγε από βράχο σε βράχο, κρεμιόταν από τον ουρανό σαν πουλί, βουτούσε στα βαθιά νερά της σκέψης που δημιουργούσαν κάποιοι που θαύμαζε... Χίλια ποιήματα ήξερε απ' έξω κι ας μην βοήθησαν οι συνθήκες να πάει να τελειώσει το σχολείο... Διάβαζε ό,τι έπεφτε στα χέρια του, λογοτεχνία, ιστορία, φιλοσοφία... Έβλεπε την Τέχνη γενικώς σαν ένα μαγνήτη